

Tylers pionerarbejde bestod i systematisk gennemlæsning af den litteratur som blev skrevet i de amerikanske kolonier. Det er belles lettres i videste forstand, men dernæst dagbøger, rejseskildringer, historie, prædikener, og stadig mere politisk essayistik. Tyler skrev under inspiration af Sainte-Beuve og Taine. Fra den første lærte han det kronikagtige forfatterportræt, fra den anden lærte han at operere med »race«, »milieu«, og »moment«, ligesom det blev ham naturligt at se på digtning som »dokument« snarere end som »monument«. Med sin tro på ideernes betydning for styring af material-historien kunne han uden vanskeligheder få sin interesse for litteraturen retfærdiggjort. Han præsenterede forfatterne gennem udstrakte citater (montageteknik) ledsaget af vurderende og beskrivende kommentar. Han skrev umiskendeligt under indtryk af hundredåret for USA's Uafhængighedskrig.

Dette bind giver gode portrætter af John Smith, William Byrd, Mather familien, John White, Benjamin Franklin m. fl. Der er gode kapitler om Satiren og Revolutionsårene, om Thomas Jefferson og Uafhængighedserklæringen, og ikke mindst om Loyalisterne – som han mente amerikanerne efterhånden havde moralsk og nationalt råd til at interessere sig for.

Archie Jones har valgt at præsentere Tyler især som den kloge Victoriansk dannede portrætter. Det har sikkert været et godt valg, da det ellers må have været svært at skære i de oprindelige fire bind. Men den ovenfor nævnte Tainske dimension er dog dermed måske nok blevet lidt underspillet, hans modstilling af New Englands milieu og Sydens i 1. bind er således næsten helt gledet ud. Ligeledes hans hovedtanke om Universiteternes betydning for fremvæksten af en særskilt amerikansk kultur forud for den senere politiske frigørelse fra England. – Det er en pædagogisk fint tilrettelagt bog, med en særdeles nyttig introduktion.

ERIK ARNE HANSEN

YELLA ERDMANN: Der livländische Staatsmann Johann Reinhold von Patkul. Berlin, Haude & Spenersche Verlagsbuchhandlung, 1970. 312 s. Ill. 48 DM.

Yella Erdmann har tidligere i en række tidsskriftafhandlinger beskæftiget sig med forskellige sider af Patkuls politiske virksomhed. Den foreliggende biografi bygger såvel på egne som på andre forskeres arbejder, og forf. har benyttet både trykt og utrykt kildemateriale fra adskillige landes arkiver, herunder de meget omfattende Schirrenske samlinger i Riksarkivet, Stockholm.

I hvilken grad bogen bygger på det ene eller det andet er dog umuligt at fastslå, da forf. fuldstændigt har givet afkald på enhver form for noteapparat af hensyn til fremstillingens læselighed. Da der end ikke findes generelle henvisninger til det benyttede kildemateriale efter de enkelte kapitler, er man helt ude af stand til at afgøre, i hvor høj grad der er tale om et egl. videnskabeligt arbejde. Forf. forsikrer om, at bogen ikke er en roman, og at den ikke er fantasi-fuldt udsmykket. Så vidt man kan skønne er dette i det store og hele rigtigt, men man er som sagt afskåret fra en bedømmelse heraf.

I forordet skriver forf., at bogen viser den historiske rolle, Patkul spillede for Ruslands indtræden i de europæiske stormagters række. Det skal forstås sådan,

at Yella Erdmann mener, at Patkul på afgørende vis var årsag til Den store nordiske Krigs udbrud, en krig der gav Rusland mulighed for ekspansion mod vest. Denne russiske ekspansion betragtes som noget negativt (mens omvendt den tidligere tyske indtrængen i samme område beskrives som et velgørende fænomen), og det er tydeligvis forf. om at gøre at påvise, at dette resultat ikke var tilsigtet af Patkul.

Man kan i høj grad sætte spørgsmålstegn ved påstanden om Patkuls store politiske rolle. Hverken for Danmarks eller Ruslands og næppe heller for Sachsen-Polens vedkommende var det af afgørende betydning, at Patkul skrev memoriale på memoriale og søgte audiens efter audiens for at demonstrere, hvor gunstig situationen netop nu skulle være for et opgør med Sverige. Planerne om et angrebsforbund mellem de nævnte stater mod Sverige var for længst udkastet og allerede delvist realiseret, da Patkul begyndte at føre sig frem i rollen som omrejsende anti-svensk agitator. Skal man udpege en egentlig »anstifter« af krigen, er det langt mere relevant at pege på de skiftende danske regeringer i slutningen af det 17. årh.; det var dem, der ihærdigt og konsekvent havde arbejdet på en anti-svensk blok, og det var på et direkte dansk initiativ – eller rettere en hel række initiativer – at forbundet blev etableret i slutningen af året 1699. Forf. synes undertiden at have ladet sin opfattelse farve af den skildrede persons egen vurdering af sin betydning, og Patkul hørte ikke til de ydmyge og stak ikke sit lys under en skæppe.

Benyttelsen af kilderne de enkelte steder, hvor det fremgår, hvad der er lagt til grund for fremstillingen, virker ikke særligt betryggende, se f. ex. forf.s ræsonnement s. 31: her konkluderes der, at en beretning, som Patkul nedskrev halvandet år efter tildragelserne, må foretrakkes fremfor nogle samtidige kommissionsprotokoller. Eneste argument er, at protokollerne også let kan være farvede.

Da forf. mener, at Patkuls politiske rolle var så afgørende for krigens udbrud, kan det undre, at netop forhandlingerne om angrebsforbundet og problemerne i forbindelse med at få de tre stater med forskellige interesser til at optræde i fællesskab, indtager så lille en plads, som tilfældet er. Dette forhold kommer måske allertydeligst frem ved omtalen af den danske regerings politik og dens motiver. Trods benyttelse af dansk arkivmateriale må resultatet heraf siges at være blevet beskedent.

Under alle omstændigheder er der imidlertid tale om en spændende og velskrevet fremstilling om en person, der selv efter samtidens målestok må siges at have haft en fantastisk karriere.

BENT JENSEN

GUSTAV JONASSON: Karl XII:s polska politik 1702–1703. *Studia Historica Upsaliensia XXVII*. Stockholm, Svenska Bokförlaget/Norstedts, 1968. 236 s. 32 sv. kr.

Karl XII's udenrigspolitik – og herunder ikke mindst hans polske politik – hører til de meget omstridte emner inden for svensk historieforskning. Gustav Jonasson, der tidligere har bidraget til belysningen af Karl XII's politik, bl. a.